

takšnega dogodilo. Ako se španjskemu redarstvu posreči, da stvar razjasni, zvedelo se bo morda tudi pri nas po novinah, kaj in kako je prav za prav bilo. Kdor pa utegne in ima bogatih knjižnic na razpolaganje, bilo bi dobro, da bi se ogledal po literaturah raznih narodov slovanskih in drugih, pa bi morda našel še mnogo sledov jednakega praznoverja tudi drugod, in potem bi bilo morda tudi mogoče najti vir in razlog, kako in zakaj je mogla taka vera pri narodih nastati in se tako razširiti.

V zemljiški knjigi.

Spisal Janko Kersnik.

h, vi juristi, — suhoparni ste in brezčutni! Pa kaj — brezčutni? Trdi in tesnosrčni, malostni in brez — poezije! V prahu svojih aktov morite si ves razum za poezijo!

Med tem govorom je pobiral zdravnik dr. Sever drobne dominske kameničke z mize ter delal ž njimi pred seboj umeten obok.

Njegov sosed pri mizi, in do sedaj soigralec, advokat dr. Pavlin, užigal si je vnovič svojo dolgo pipo, in malo hudoben smehljaj mu je zaigral okoli usten po prijateljevem govoru.

Oba sta bila mlada moža in živela sta v malem trgu ob svoji praksi. Sleherni večer skoro sta se sešla v krčmi pri domini, večjidel sama, ako se jima ni pridružil ta ali óni oženjenih uradnikov; ona sta bila še samca, akopram je bil radovedni svet že zdavnaj uganil, da ne ostaneta več dolgo sama.

„Prijatelj, v tebi se je oglasil navadni neizkušeni filister, ali pa nekdanji ognjeni gimnazijalec; prvi vidi le naše rubežni in naše ekspenzare — ti sicer niso tako suhi, — in gimnazijalci so prepričani, da je paragraf pegazu — konjska smrt. Veruj mi, dragi, tudi v pandektih boš našel poezijo, če jo boš hotel; saj jo najdeš tudi v brez-zobem polomljenem glavniku, ali pa na umazani cunji, ki leži za hišo na smetišči.“

Odvetnik se je pri teh besedah preko svojih naočnikov ozrl v prijatelja ter močno vlekkel dim iz pipe.

„Haha, ne bodi smešen!“ oporeka zdravnik ter porine od sebe kup kameničkov, v katerega se je bila ravnokar podrla njegova umetna stavba; „Apol v vašem menjiškem zakonu — — —“

„Ravno tako, kakor v Tvoji nux vomica ali v brizglji — za úha — se ve da.“

Smijala sta se oba.

„Pa nikari ne misli, da se šalim, — kar tako tja v en dan,“ povzame zopet dr. Pavlin pogovor; „dokazati ti hočem na kratko, da prav pri nas v naših prašnih suhih aktih, ali v jednom samem izpisku najdeš lahko cel roman — tragedijo, da, da večkrat tragedijo; suhi, lapidarni štil naše uradne pisave jej ne daje nobene barve — niti tendence, niti okoliša — in morda prav zato še bolj pretresa bralca, ki jo slučajno zasledi.“

„Radoveden sem.“

Smehljaje si je užgal zdravnik smodko.

Oni pa je pripovedoval.

„Saj veš, kaj je zemljiška knjiga? Oni nezmotljivi zapisnik grehov vsacega, kdor imenuje kaj nepremičnega — kos zemlje svojo last, zapisnik, kjer se redno dolgovi in sami dolgovi vpisujejo in tako redkokrat — brišejo. Izpisek iz take zemljiške knjige sem imel danes pred seboj, v katerem je v kratkih treh stavkih zapisan cel roman; — pa stoj! O tem govorim pozneje.“

Odvetnik je prijel svoj kozarec ter ga na pol izpraznil.

„Znojilčevo posestvo poznaš?“ nadaljeval je potem. „Tam gori nad trškim málinom stoji polomljena kočá, — pa svetá je mnogo okoli. Pred tridesetimi leti je bilo to posestvo brez dolga, — brez vknjiženega namreč, in stari Znojilec bajè tudi drugih dolgov ni imel, ampak še kaj srebernega v skrinji in pri ljudeh okoli tudi kaj izposojenega.“

Imel je dva sina — Tomaža in Matevža, in ker mu njegova prezgodaj umrša žena hčere ni bila porodila, vzel si je bil tržaško renjenko v hišo. Krščena je bila že v najdenškem zavodu v Trstu na ne navadno ime Adelaida, in ker priimka ni prinesla na svet s seboj, dali so ga jej tudi tam; zvali so jo: Adelaida Adel. Doma pri Znojilčevih pa so imeli preokorne jezike, da bi pravilno izgovarjali to ime; — klicali so jo: Lajda.

Ta Lajda je vzrastla z domačima sinoma, s Tomažem in Matevžem, kakor vzrastó povsod kmetški otroci. Ti vse to prav tako veš, kakor jaz; saj sva tudi tako vzrastla.

Znojilec je umrl. Hrast ga je bil potrl, ker ga je nerodno sekal, in tri dni pozneje je ponesrečeni izdihnil svojo dušo. Prej pa je napravil oporoko. Tomažu je zapustil domačijo, Matevžu izgovoril dote tristo goldinarjev in Lajdi tudi dote petdeset goldinarjev. To je bilo tedaj mnogo.

Otroci so bili še mladi; Tomaž je sicer že izpolnil dvajseto leto, pa Matevž je imel sedemnajst in rejenka Lajda dvanajst let. Tomažu je jerob leta kupil ter ga oženil, Matevž in Lajda pa sta šla služiti. Doti njihovi je sodišče vknjižilo na Tomaževo posestvo, na prvo mesto se ve da, ker doslej tam nobenega dolga ni bilo.

To je bila torej prva vknjižba v zemljiški knjigi Znojilčevega posestva — prvo dejanje ali poglavje v romanu, v tragediji, katero ti pripovedujem.

Tomaž je gospodaril doma, dobro in slabo, kakor je letina našala, in kakor so mu oni srebernjaki prihajali, katere je terjal po očetu. Tudi dota, katero je bil priženil, pomagala je nekoliko časa. Pa denarja je bilo vendar le vedno menj in čez par let je Tomaž že drugod na posodo iskal: malo sicer, pa — z dolgom je, kakor s samosévo konopljo, — pravi naš krčmar.

Tako je minilo šest let. In tedaj je usoda storila, da Znojilčev Matevž ni imel nobene službe ter je prišel domov k bratu Tomažu. Za hlapca se je ponudil in ostal. Imel je triindvajset let.

Tam gori na Viševku, — Ti veš kje je, komaj uro od tod, — pri Brnotu služila je tedaj Znojilčeva Lajda. Osemnajsto leto je bila izpolnila — in Ti tudi veš, da je to krasno število: osemnajst let! Če imaš še kaj fantazije — misli si jo prav živo.“

„Prijatelj, ne bodi sentimentalen!“ šali se zdravnik. „Pripoveduj, pripoveduj —“

„Ah, prav kratko bode! Tukaj v trgu je bil semenj in popoludné je prišel, kakor drugi fantini, tudi naš Matevž sem doli z Znojila. Svojo pipo je tlačil ter gledal, kje bi si ceneje kupil kos sukna.“

„Oh, glej ga no — Matevža!“ ogovori ga zala deklica ter obstoji pred njim. „Od kod si pa Ti prišel?“

V jedni roki je nosila dva velika lonca, v drugi pa nekaj kosov usnja in par surovih podplatov. Stisnila je iste pod drugo pazduho ter pomolila Matevžu svojo rujavo, žuljavo desnico.

„Ej, Lajda, komaj sem te spoznal!“ dejal je le-ta, stisnil jej roko ter je ne izpustil. „Štiri leta se nisva videla.“

„Morda bo res štiri,“ smeje se ona, in Matevž se ni mogel nagledati njenih belih zob, malih usten in zarudelega lica.

Povedala sta drug drugemu, kje služita zdaj, kako je pri Znojilčevih, in kako pri Brnotovih, in kaj je kupila danes Lajda, in kaj misli kupiti Matevž.

„Pa za vino boš vendar dal, predno se razideva?“ pravi deklica veselo.

„Če boš pila?“

Matevž je res dal za bokal vina, pa izpil ga je skoro sam. Spremil je deklico potem nekoliko pota.

„Pa k nam kaj pridi!“ dejal je, ko sta se ločila.

„Po píruhe morda!“

„No, le pridi!“

In šla sta na desno in na levo.

A Matevž ni čakal píruhov, ni Velike noči.

Semenj je bil v ponedeljek, in že v soboto večer proti polnoči je potrkal nekdo gori pri Brnotovih na malo okence v hramu, kjer je spala dekla.

Spoznala ni, kdo trka, toda čula ga je takoj. Trikrat, štirikrat je zaropotala mala, zatemnela šipa v oknu, pa deklica je le brez sape poslušala, kdo se bode oglasil. In sedaj je óni zunaj zašepetal nekoliko besedij, in že je bila iz postelje in pri oknu.

„Ko bi te kdo videl? Oh, pojdi, pojdi Matevž!“ šepetala je.

Pa on ni šel; proti jutru stoprav, ko je gozdni jeréb začel piskati doli v košatem bukovji. In prišel je zopet, — sleherni teden, — tako okoli polnoči, ter čakal, da je potegnili hladni jutranji piš. Šlo je že na pomlad.

Veliki ponedeljek je prišla Lajda res po píruhe na Znojilo; Matevž je bil tudi doma. Pa deklica ni bila nič kaj vesela, in tudi lice njeno, časih táko, kakor rudeči píruhi, katerih so jej dali v robec, ni imelo več te barve.

„Ali si bolna?“ vprašala je Tomaževa žena.

„Ah, ne, — pekli smo veliko,“ odgovorila je ona ter gledala v stran.

Matevž jo je proti večeru spremil čez hrib. Molčé sta korakala drug poleg drugzega, in tudi Matevža je nekaj težilo. Pipo je vlekel, toda tobaka ni bilo v njej.

Doli pod klancem se je hotel vrniti.

Tedaj pa je Lajda postala, z rokama zakrila obraz ter bridko zajokala, da so jej solze kapljale med rujavimi prsti.

„Kaj ti je?“ dejal je Matevž, pa pogledal je ni ter z nogo brcal v brinjev grm, rastoč poleg steze.

„Saj veš — kaj!“ odgovorila je ihteč.

Matevž je zaklel, pa le v jedno mer suval s petó grm.

„Jaz bom šel stráni, na Hrovaško — ali kamor —“

„Pa jaz, — Jezus Marija!“

Jok je fanta razburil in smililo se mu je dekle: „Ej, kaj boš vzdihovala, — morda pa ni tako!“ dejal je, da bi utešil tudi svojo vest in skrb.

Lajda si je obrisala lice ter obrnila se navzdol po stezi.

Ločila sta se brez pozdrava, ne da bi se pogledala ali roki podala.

Matevž je nazaj gredé parkrat poluglasno prav grdo zaklel, vrhu hriba pa je zaukal, da je odmevalo od bližnjih bregov.

Leto pozneje pa ga ni bilo več doma; pravili so, da je šel na Hrovaško hraste sekati. Prej pa je bil z Znojilčevo Lajdo in z jerobom, katerega so bili postavili njenemu novorojenemu otroku, fantiču, — sklenil sodno poravnavo: odstopil je otroku svojo doto vknjiženo na bratovem posestvu, in s tem je bil rešen tudi vsega daljšega plačevanja. Jerob je vknjižil to pravico v zemljiško knjigo, — in tu imaš drugo intabulacijo na Znojilčevem posestvu, ali če hočeš drugo poglavje našega romana, pisanega v zemljiško-knjižnem izpisku. In tretje tudi ni izostalo.“ —

Doktor Sever je bil že pozabil svojo smodko ter je le poslušal.

„O Matevži do današnjega dne ni bilo več ni sluha ni duha“ — „šel je po svetu, Bog ve kam“ — stara povest! Pravili so, da se mu je prav tako zgodilo, kakor njegovemu očetu: drevo ga je ubilo tam doli v Slavoniji. Pa za to se nihče brigal ni — saj ni imel premoženja.

Tudi Lajda je zdavnaj že umrla; sušica jo je pobrala; Bog sam vedi, katerim roditeljem se je bilo ubogi rejenki zahvaliti za življenje — za táko življenje, in za sušico?

Svojo doto je bila porabila v bolezni.

Ostal je sedaj še mali Lukec, njen in Matevžev sin. Krstili so ga tako, ker se je bil prav o sv. Luki porodil.

Tomaž ga je vzel na Znojilo; saj je imel fant denar pri njem in treba ni bilo obrestij plačevati, ako ga je sam oskrboval. To je tudi storil prav tako, kakor s svojimi otroki. Vsi vkup so po zimi za pečjo čepeli, po leti so pasli, — v šolo hodili in pozneje, ko so bili malo odrastli, tudi skupaj na vasi fantovali.

Z Znojilčevim premoženjem pa je šlo navzdol — rakovo pot. Mož ni pil, pomagati pa si vendar ni mogel. Gozde je posekal, časih je vso žetev prodal — kar stoječo na polji, — obresti, katerih plačevati ni mogel, preobrnil je v glavnico, in tako je bil še komaj na površji, — da je še plaval, — dokler ga kak upnik ne porine v dno.

Predlanskim pa — Tebe še ni bilo tu v tem dolgočasnem kraju, — stegli so se fantje na Viševku, prav pri Brnotovih. Drug rod je sedaj tam, in tudi drugi rod je tja pod okna hodil in se pretepal. Pa usoda, usoda! Znojilčevega Lukca so ubili, — prav tam, kjer je nekdan njegov oče vasoval. Se li ne šali usoda z nami? —

Lukec je bil mrtev, pa zapustil ni oporoke, za to pač časa ni imel. Toda premoženje njegovo je ostalo: onih tristo goldinarjev starega denarja, vknjižena dota njegovega očeta Matevža.

A Lukec je bil nezakonsk otrok, in tak nima družega zakonitega dediča, nego mater svojo; le-ta je bila pa že tudi mrtva. Torej zapade po naših zakonih premoženje êrarju, državni blagajnici, ali — cesarju, kakor pravi naš kmet.

In êrar se je res pobrinil za to dedščino. Po končani obravnavi je vknjižil svoje pravice do Lukčeve terjatve pri Znojilčevem posestvu, zapalo dedščino, kaduciteto imenujemo mi juristi tako stvar, — in potem je tožil za denar.

In ta vknjižba je tretji — zadnji del mojega romana ali če hočeš, moje tragedije.

Epilog še pride in ta je kratek: danes je bilo Znojilčevo posestvo pri zvršilni dražbi zarad te êrarove dedščine prodano. Jaz sem bil navzočen in pregledal sem zemljiško-knjižni izpisek — ekstrakt, in iz njega sem bral v kratkih treh vknjižbah to, kar sem ti pripovedoval. In ti praviš, da pri nas, v našem rokodelstvu ni poezije!“

Prijatelja sta nekoliko časa molčala. Živo pripovedovanje odvetnikovo je bilo zdravnika genilo.

Doktor Pavlin pa si je vnovič tlačil pipo.

„Pozno je, pojdiva!“ pravi zdravnik.

Odšla sta počasi iz krčme in zaspana točajka je zaprla vežne duri za njima.

Temna brezmesena noč je bila, pa nebo vender jasno, in brez števila zvezd se je lesketalo po njem.

„Kdo je pa kupil ono Znojilčevo posestvo?“ vpraša zdravnik zeváje.

„Jaz,“ odgovori odvetnik hladno; „kupcev ni bilo, in zato je šlo po ceni!“

„Ah — poezija, poezija!“ vzkliknil je zdravnik, in razšla sta se vsak proti svojemu domu.

